

צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי
* יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים

"כה אמר ד' צבאות", ניבא לנו זכריה הנביא, "צום הרביעי וצום החמישי, וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים" (ח', י"ט). נבואה נפלאה! כל הצומות יהפכו לחגים. כך ניבא זכריה בששון ובשמחה. במקום לצום בימים האלה - פשוט נחגוג!

אנחנו ודאי כמהים למימושה של הנבואה הזו, לקיומה המלא במהרה, אבל כשאתה מתכוון בדבר - בכל זאת יש פה תמיהה גדולה: ריבוננו של עולם, אולי תגידו לי את מה נחגוג? את מה נחגוג?! מדוע יהפכו פתאום הימים האלה, אשר במשך אלפי שנים צמנו והתאבלנו בהם - לימי חג ומועד? מה הששון? מה השמחה?

אני יכול להבין, שהימים האלה יהפכו לימים רגילים: אם עד עכשיו התאבלתי בתשעה באב על החורבן, אם כד עכשיו צמתי בשבעה עשר בתמוז על החורבן - הרי משתבוא הגאולה - אפסיק לצום, אחדל להתאבל. הימים לא יהיו עוד ימי אבל; הם יהיו ימים רגילים. זה אני יכול להבין. ואילו כך ניבא הנביא - נחא. אבל לא כך הוא ניבא. הוא קובע שהימים האלה יהפכו לחגים, שבתשעה באב נרקוד. על מה אני ארקוד בתשעה באב? על זה שהיה חורבן? על זה שיהודים סבלו אלפי שנות גלות? על מה אני ארקוד? על השחיטות, על הרדיפות, על הפוגרומים? על כל מה שהשתלשל מאותו יום מר ונמהר של החורבן? אינני תופס - מה יש פה לחגוג?

פסוק תמוה בתהילים (מ"ו, ט') אומר - "לכו חזו מפעלות ד' אשר שם שמות בארץ". ממבט ראשון - הפסוק הזה בלתי מובן לחלוטין. נתאר לעצמנו שמישהו מזמין אותנו לראות מפעל ענק. אז אנחנו מצפים לאיזה בנין גדול, לאיזו עשיה עצומה. והנה באים ומראים לנו - חורבן. איזה מין מפעל הוא זה? "לכו חזו מפעלות ד'". ואיזה מפעלות? "אשר שם שמות בארץ". איזה מפעל הוא זה?! אלא שכאן בדיוק הנקודה: אצל הקדוש ברוך הוא - אין חורבן. כשהקדוש ברוך הוא שם שמות בארץ - זה מפעל! נכון - בעיני בשר, אינך רואה

אלא חורבן. אבל אם תעמיק, תבין עד כמה לפניך מפעל גדול. לכן נאמר - "לכו חזו מפעלות ד'". יש בלשון הקודש ביטויים רבים לפעולת הראייה: לא נאמר "לכו ראו", "לכו הביטו". נאמר "חזו" - לשון חזון. אם תתבונן במבט של חזון, בבחינה מעמיקה, בעיניים מרחיקות-ראות - תזכה לראות את המפעל. החורבן הוא הנחת יסוד למפעל אדיר. על מנת שיבנה המפעל, יש צורך בחורבן. הבנין עצמו יכול להיות ענין להרבה שנים, למאות ואפלי שנים. אבל משך כל הזמן הארוך הזה משהו קורה מתחת לפני השטח. משהו מתרחש פה. החורבן הזה הוא חיוני, על מנת להקים בנין מאין כמוהו.

על הפסוק במיכה (ז', ח') "אל תשמחי אויבתי לי, כי נפלתי - קמתי, כי אשב בחושך - ד' אור לי" אומרים חז"ל (ילק"ש לתהלים ה', רמז תרכ"ח) - אילולא שנפלתי - לא קמתי; אילולא שישבתי בחושך - לא היה אור לי. וממבט ראשון זה תמוה מאד. ודאי ש"אילולא שנפלתי - לא קמתי", הרי הייתי עומד כל הזמן, לא היה צורך לקום! מה באים חז"ל לומר כאן? אלמלא שישבתי בחושך, לא היה לי צורך בשום אור מיוחד; הרי היה לי אור כל הזמן! אלא חז"ל באים לומר, שאילו לא הייתי נופל לא הייתי מגיע לתקומה הזאת. העמידה קודם היתה עמידה רופפת כזאת, לא עמידה יציבה. להגיע לתקומה שהגעתי - זה אפשר היה רק מתוך הנפילה. להגיע לאור הגדול, אפשר רק מתוך החושך.

בית שני, היה רחוק מלהיות הבנין השלם. לא זו הגאולה השלמה, לא זה הבנין בשלמותו. כדי להגיע לבנין שלם, כדי להגיע לגאולה המשיחית, כדי להגיע לבית הגדול והנצחי, בית שימלא את היעוד הגדול של "והלכו עמים רבים ואמרו - לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלוקי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו" (ישעיהו ב', מ'), היה צורך קודם כל להחריב את הבית הרעוע. משל למה הדבר דומה? לאדם שרוצה לבנות בית גדול, ושם במקום ניצבת איזו חורבה. אין לו דרך אחרת, צריך קודם כל להרוס את החורבה, כדי לבנות את הבית הגדול. הריסת החורבה איננה חורבן, היא ראשית בנין מאין

כמוהו. זו הנחת היסוד לבנין עדי עד. ומבלעדי הריסת הרעוע והעלוב - לא היה הבית הגדול יכול להיכון.

נוראות החורבן והגלות, מובילים לאותה שלמות גדולה שלה אנו מצפים. הגלות על כל זוועותיה, על השחיטות והפוגרומים והרדיפות והצרות והייסורים ונהרי-נחלי דם - כל זה איננו אלא טיפול רפואי, לקראת בריאות שלמה. כל זה מוביל למצב של בריאות שלמה.

*

"ברוך אתה ד', מצמיח קרן ישועה". בתפילת שמונה עשרה פותחת הברכה העוסקת במשיח, במילים "את צמח דוד עבדך מהרה מצמיח". עובדה ידועה היא, שתהליך צמיחה מתחיל ברקבון, בהריסת הזרע, ורק מתוך כך עולה השתיל החדש. כך צומחת הישועה האמיתית, הישועה השלמה, רק מתוך החורבן והגלות.

יש פסוק בירמיהו (ל', ז') - "ועת צרה היא ליעקב, וממנה יוושע". באופן פשוט אני שומע כאן הבטחה כי הצרה תחלוף, עם ישראל יושע. מאירים חז"ל - "וממנה" - מתוכה, ודוקא מתוכה יושע. הישועה תבוא דוקא מתוך הצרה. וכאלה הם דברי הפייטן באחד מפיוטי הסליחות (לשני קמא) - "וממכה עצמה מתקן רטיה".

"קול התור" (פרק א', אות י"ג) מובאת התיחסות דומה לכל העידן של עקבתא דמשיחא: "לדעת מראש, כי בעקבות משיחא, מכל צרה - יוצאת ישועה, והישועה באה מתוך צרה, על פי הכתוב - 'ועת צרה היא ליעקב - וממנה יושע'". ולכן חלילה לנו לסגת אחור במשהו, אם יהיה חס ושלום איזה קושי, איזה מכשלה בדרך עבודתנו ולהיות בטוחים, כי דוקא ממנה יעקב יושע, ומן המיצר נגיע למרחביה. פה ישנה אמנם הדגשה לגבי ימות המשיח, אבל האמת היא שכך צריך להתייחס לכל החורבן והגלות. כל החורבן והגלות הם אותה מכה קשה, שהיא עצם הרטיה. זוהי המכה המובילה לישועה הגדולה.

בשני מקומות, בירושלמי (ברכות פ"ב, ה"ד) ובאיכה רבה (פרשה א', אות נ"א), מביאים חז"ל את המעשה, שעל פיו נולד המשיח עם החורבן. מה רוצים חז"ל להגיד, רבותי? באופן פשוט - יש כאן

קביעה, שהשאיפה לגאולה החלה מיום שחרב בית המקדש. יפה. אבל אנחנו רוצים לשמוע כאן עומק נוסף. חורבן הבית השני אינו אלא הנחת אבן פינה לבית השלישי, החורבן הוא יסוד הגאולה. משיח אינו יכול להוולד, אם לא מתוך החורבן. הגאולה המשיחית יכולה לצמוח אך ורק מתוך החורבן.

בסוף מסכת מכות מספרת לנו הגמרא: "שוב פעם אחת היו עולים לירושלים (רבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא). כיוון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיוון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים. התחילו הם בוכים ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו (במדבר א', נ"א): 'והזר הקרב - יומת' ועכשיו, 'שועלים הלכו בו' (איכה ה', י"ח) - ולא נבכה? אמר להם: לכן אני מצחק, דכתיב (ישעיהו ח', ב'): 'ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו'. וכי מה ענין אוריה אצל זכריה - אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב (מיכה ג', י"ב) 'לכן בגללכם ציון שדה תחרש' וגו', בזכריה כתיב (ח', ב') 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים'. עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הילתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה. עשכיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא ניחמתנו! עקיבא ניחמתנו!"

אנחנו רוצים לשאול - איך יתכן? הרי אנחנו רואים פה ענקים, גדולי ישראל, והם כולם בוכים - ורבי עקיבא צוחק?! כולם בוכים מכיוון שרואים לנגד העיניים את החורבן הנורא. ורבי עקיבא צוחק?! וכי רבי עקיבא אינו מזועזע ממראה החורבן? ואם לדבר על האמונה השלמה בגאולה - וכי רבותינו האחרים לא היו חדורי אמונה בגאולה?

אלא ההבדל הגדול הוא זה, שרבי עקיבא ראה בחוש, את מה שהאחרים ידעו באמונה. עומד על כך הרב זצ"ל בהקדמתו לשיר השירים

(עולת ראייה, ח"ב, עמ' 2): "מפני שלנפשו הענקית העתיד הרחוק ניצב כהווה...עד כדי מלא ציור חי, כי רומי ואיטליה כליל תחלוף, ואור ציון לעד יזרח". אצל רבי עקיבא היתה אמונה חיה בגאולה. הוא לא רק האמין שתבוא, הוא ראה אותה, כאן ועכשיו. משום כך יכול היה לצחוק אל מול המראה המזעזע של החורבן העכשוי.

עכשיו נעמוד על חדוד הענין. רבי עקיבא אומר - "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה. עכשיו, שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת".

מה פירוש "הייתי מתיירא שלא תתקיים"? וכי רבי עקיבא מטיל ספק בדברי נביאים? אלא זה בדיוק התורף של השיעור שלנו: החורבן הוא הוא היסוד לבנין. כל עוד לא היה החורבן - לא תיתכן גאולה. כדי שיאיר האור במלואו, צריך שתתקיים "כי אשב בחושך". יש צורך שתתקיים קודם כל נבואתו של אוריה, החורבן הוא צורך לקיום נבואתו של זכריה. קיום נבואתו של אוריה הוא תנאי לקיום נבואתו של זכריה.

נדייק שוב בדברי רבי עקיבא: "ועכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת". "מתקיימת" - לשון הווה, כבר עכשיו היא מתקיימת. רבי עקיבא אינו אומר "בידוע שנבואתו של זכריה תתקיים", בעתיד, אלא "בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת". כי נבואתו של אוריה היא השורש, ממנה פינה, ממנה יסוד - לקיום נבואתו של זכריה.

נצייר לעצמנו מצב שיהודי חולה, לא עלינו, במחלה מסוכנת. הוא עובר ניתוח קשה ובדיעבד מתברר שהניתוח הציל אותו. והנה קם החולה והבריא. מאז, בכל שנה, ביום הניתוח - הוא שותה לחיים. את יום הניתוח הוא חוגג, כי הניתוח הוא זה שהציל אותו. נכון אמנם, שאחרי הניתוח עוד היו לו כאבים עזים והוא נאלץ לשכב עוד זמן רב; הוא לא התאושש מייד עם הניתוח. אך מבחינת האמת. מה הציל אותו? הניתוח הוא שהציל אותו, ועל כן אותו הוא חוגג.

זוהי הסיבה שהצומות יהפכו לחגים. כשתבוא הגאולה השלמה, יתברר, שמה שהביא אותנו לכל זה היה התהליך של החורבן והגלות. יתברר, שהחורבן הוא שהוה את היסוד ואת השורש לבנין הגדול, שהחורבן כולו היה לטובה, מאחר שרק על ידו הגענו לשלמות. על כן יהפכו הצומות לחגים.

*

אם כך, רבותי, בואו ונשאל: אם מתברר שהחורבן היה חיוני על מנת שנגיע לגאולה השלמה, אם מתברר שהחורבן הוא היסוד של הבנין השלם - הרי שהחורבן הוא טוב. שבעצם - הכל היה לטובה. אם כך - בואו ונחגוג את יום החורבן כבר היום! למה צריך לחכות? בואו ונרים כוסית בתשעה באב, נשתה לחיים, נרקוד, נשמח! אומרת המשנה בברכות (נ"ד): "על בשורות טובות מברך הטוב והמיטיב. ועל שמועות רעות ברוך דיין האמת". באה הגמרא בפסחים (דף נ') ומוסיפה - "לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הזה - על בשורות טובות, אומר 'ברוך הטוב והמיטיב' ועל בשורות רעות אומר - 'ברוך דיין האמת'. לעולם הבא - כולו הטוב והמיטיב". כך אומרת הגמרא. למה? מכיוון שאז יתברר, שבעצם הכל טוב, הכל לטובה. גם מה שרע הוא טוב. בעתיד לבוא, תתברר האמת, שגם הרע הוא טוב. אז נברך על הכל "הטוב והמיטיב".

אם כך מתעוררת שאלה גדולה. אחרי שלמדתי בגמרא בפסחים, שמבחינת האמת, הכל לטובה, למה לא אברך היום על הכל "הטוב והמיטיב"? כל עוד שלא ידעתי את האמת הזאת שבעצם הכל לטובה, הכל מוביל לטוב והכל תכליתו טובה, ברור שיש הבחנה בין דברים טובים לדברים רעים; אבל אחרי שלמדתי את הגמרא בפסחים, ומתבררת לי האמת, שהכל מכוון לטובה - נברך על הכל "הטוב והמיטיב"!

אלא שהמצב שהגמרא בפסחים מתארת - הוא מצב של עולם הבא. אז נדע לראות גם בדבר הרע את הטוב שיצמח ממנו. אבל בעולם שלנו, כאשר אדם נפגש עם בשורה רעה - כרגע הוא לא רואה בה שום צד חיובי, כרגע הוא נפגש רק עם הרע. כלומר, לא מספיק להכיר באופן שכלי במציאות כלשהיא. השאלה היא מה אני מרגיש. מה אני חש. איך

המציאות הזאת נראית לי. לא מספיק שאני יודע, שזה מוביל לטוב. השאלה היא איך אני מרגיש. אני מברך לפי מה שאני מרגיש. הברכות נקבעות על פי המציאות שלי, לפי מה שאני חש בחושי. הרי מבחינת האמת - כל מה דעביד רחמנא - לטב עביד (ברכות ס:). ככה לימד אותנו רבי עקיבא. אז כך - אם נזכה להתרומם ולתפוס את המציאות באופן שכלי. אבל באופן רגשי, בינתיים - אנחנו חשים את הרע. והברכה נקבעת על פי זה. וכך בדיוק בענייננו: לאורך הדורות, היום - מה אנו חשים? חשים את הפגישה עם הצרות, עם היסורים. כרגע אי אפשר לשמוח בתשעה באב.

*

ומעניין מאד הדבר. בהלכות תשעה באב, פוסקת ההלכה, (אורח חיים תקנ"ט, ד'): "אין אומרים תחנון ולא סליחות בתשעה באב ואין נופלים על פניהם". וביחס לערב תשעה באב נפסק (שם בתקנ"ב, י"ב): "אין אומרים תחינה ערב תשעה באב במנחה. ואם הוא שבת, אין אומרים צדקתך".

ולמה? מנמקת ההלכה - לא פחות ולא יותר: "משום דמקרי מועד". תשעה באב נקרא מועד. ומאחר שהוא מועד - אין אומרים בו תחנון.

מעניין מאד. תשעה באב הוא מועד?! איפה שמענו כך? מובא במשנה ברורה (תקנ"ט ס"ק י"ז): כדכתיב (איכה א', ט"ו) "קרא עלי מועד" וגו'. "קרא עלי מועד"?! והרי זהו פסוק פורענות נורא! אם קוראים את הפסוק במלואו, לא במנותק, הרי כתוב - "קרא עלי מועד - לשבור בחורי"!! אם כן איזה מין מועד הוא זה? משום כך לא אומר תחנון?! זה פרושו של מועד, של יום טוב?!

אלא זאת הנקודה, רבותי. ההלכה אכן מתכוונת לפסוק בשלמותו: "קרא עלי מועד לשבור בחורי". זה לא טשטוש, אין כאן הוצאת דבר מהקשרו. אלא "קרא עלי מועד לשבור בחורי" - זהו היסוד למועדים הטובים שהנביא ניבא עליהם. ועל מנת להגיע למועדים הטובים שהנביא מדבר עליהם - אין ברירה אלא לעבור דרך "קרא עלי

מועד לשבור בחורי". ודאי שזה כואב. זה ניתוח נוראי. אבל הוא מוביל למועדים הטובים שהנביא זכריה מדבר עליהם.

זאת היא איפוא האמת של תשעה באב, ושל יתר הצומות. אמת שתתברר לנו עם גאולתנו השלמה. בינתיים אנחנו לא מרגישים כך, בודאי שאנחנו רחוקים מלהרגיש מועד. אבל ההלכה הזאת באה לעורר אותנו להתבוננות מעמיקה ולראייה חודרת למהותם של הצומות, למהותו של תשעה באב. ההלכה קוראת אותנו לראות את הנסתר, את מה שאיננו עדיין גלוי לעין. בעין זה יום אבל, אבל מה עומד מאחורי כל זה? יש כאן איזשהו רמז כזה. ההלכה המעשית הזאת באה לעורר אותנו להפגש עם הרמז הזה, עם הצד הפנימי הזה, עם הצד הנסתר הזה שיתגלה לנו בבוא היום לעתיד לבוא, כשתהיה הגאולה השלמה.

באגרות הראיה, (חלק ג', אגרת תשע"ח, עמ' מ"ו) אנחנו מוצאים כך: "תיחשף המועדיות הכמוסה של היום המר והנמהר, יום שריפת בית מאוויינו, שכל חורבן, כל מאפל וכל הרס ודלדול, קשור עמו, ומבין המצרים רווחה תופיע, הלוך ואור, וייגלה לעינינו איך כל ההריסות קלעו רק אל הקלקול והבאוש. האש אשר הצית ד' בציון, אכלה ואוכלת באמת רק את הדופי והתיעוב, את החולניות ואת החולשה המעכבת על עוזן של ישראל מהופיע בגבורתו".

ופה נעוץ הרעיון שדברנו עליו. החורבן מכוון - להרוס את השלילה, להרוס את הקלקול, להרוס את הרע, להוביל לטוב הגדול ביותר. להביא לבנין השלם שאין כמוהו. להוביל לגאולה השלמה והנצחית. זהו מבחינת האמת ענינו של החורבן. ועל כן, בבוא הגאולה הזאת, כשכל זה יתברר לנו, נשיש ונשמח. ואכן נצפה בכל לב לקיומה של נבואת האמת, שצום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי וצום העשירי, יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, במהרה בימינו, אמן.